

NASTAVNA JEDINKA 8

PRAVA I SLOBODE

Osnovna škola

Moja prava – tvoja prava

8.1 Želje i potrebe: šta je meni važno?

Učenici uče praviti razliku između onoga što žele i svojih osnovnih potreba

8.2 Ljudska prava: šta nam ona govore?

Učenici upoređuju svoje potrebe sa članovima Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima

8.3 Anketa: šta ljudi oko nas misle i znaju Provedite

kratku anketu o ljudskim pravima

8.4 Ljudska prava uživo! Prezentiranje i

rasprava o rezultatima ankete

NASTAVNA JEDINKA 8: Ključni koncept – „Prava i slobode” (za nivo osnovne škole)

Osnovne informacije za nastavnike: ljudska prava: zašto su važna meni? tebi? drugima?

Općenito gledano, ljudska prava možemo definisati kao ona prava koja su neraskidivo povezana s našom prirodom i bez kojih ne možemo postojati kao ljudska bića.

Ljudska prava i temeljne slobode dozvoljavaju nam da u potpunosti razvijemo i koristimo naše ljudske kvalitete, našu inteligenciju, naše talente i našu svijest, i ujedno nam dozvoljavaju da zadovoljimo naše duhovne i druge potrebe. Ona su utemeljena na povećanoj potražnji čovječanstva za životom u kojem se dostojanstvo i vrijednosti svakog ljudskog bića brane i poštuju.

Ova nastavna jedinka pruža osnovne informacije za nastavnike u osnovnoj školi koji žele poticati osviještenost i znanje o vrijednostima ljudskih prava, kao i osjećaj reciprociteta i univerzalnosti na kojima se standardi ljudskih prava temelje. To je samo polazna tačka koja bi trebala biti nadopunjena daljnjim istraživanjem i proučavanjem i/ili korištenjem nacionalnih materijala i audio-vizualnih materijala koji su nam dostupni. Nadajmo se da će se koristiti za pokretanje trajnog procesa adaptacije i razvoja na svim nivoima podučavanja unutar mnogobrojnih i različitih svjetskih kultura.

Desetljeće Ujedinjenih naroda za obrazovanje o ljudskim pravima (1995-2004.) definisalo je ljudska prava kao „edukaciju, širenje i informativne napore usmjerene na izgradnju opće kulture ljudskih prava kroz pružanje znanja i vještina i oblikovanje vrijednosti koje su usmjerena na:

- (a) Osnaživanje poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda;
- (b) Cjelovit razvoj ljudskih kvaliteta i osjećaja dostojanstva;
- (c) Promociju razumijevanja, tolerancije, spolne jednakosti i prijateljstva među svim narodima i plemenima te rasnim, nacionalnim, etničkim, vjerskim i jezičkim grupama;
- (d) Omogućavanje da sve osobe efektivno učestvuju u slobodnom društvu;
- (e) Daljnju promociju aktivnosti Programa održavanja mira Ujedinjenih naroda (Usvojenog iz Akcionog plana Ujedinjenih naroda za obrazovanje o ljudskim pravima (1995-2004.), paragraf 2)

Procesi u lokalnim obrazovnim sistemima uvelike se razlikuju u i to ne samo u stepenu diskrecije koju nastavnici imaju u smislu ostvarivanja svojih tehničkih ciljeva. Unatoč tome, nastavnik će biti ključna osoba u sakupljanju novih inicijativa te imati veliku odgovornost u komunikaciji i promociji principa ljudskih prava u razredu. Samo podučavanje o ljudskim pravima nije dovoljno. Vrijednosti ljudskih prava trebale bi prožimati cijeli razred zajedno s vrijednostima demokratskog donošenja odluka i djelovanja. Učenici neće samo učiti o ljudskim pravima, već će učiti i kroz njih.

Činjenica da Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima ima svjetsku vrijednost i primjenljivost vrlo je važna za nastavnike. Radeći na temeljima pravila koja su se godinama veoma široko podupirala, nastavnici mogu sada iskreno reći da promoviraju normativni sistem koji je prihvatila međunarodna zajednica i njene vlade. Obrazovni sistemi su jako raznoliki. Međutim kad nastavnici podučavaju o ljudskim pravima, onda imaju drugačiju zaštitu – to jeste, podučavaju na način koji bi poštivao ljudska prava u razredu kao i u samom školskom okruženju.

Navedeno podrazumijeva izbjegavanje bilo kakvog licemjerja. U svojoj osnovi, licemjerje se odnosi na situacije u kojima su stvari koje nastavnici podučavaju u čistoj suprotnosti s načinom na koji nastavnici podučavaju. Na primjer: „Danas ćemo govoriti o slobodi govora – hej šuti ti tamo u zadnjem redu“! Na ovaj način učenici će puno toga naučiti o moći, ali mnogo manje o ljudskim pravima i

3. Usvojila ju je Generalna skupština Ujedinjenih naroda 10. decembra 1948.

poštivanju ljudskog dostojanstva, što je srž ljudskih sloboda. Jer učenici provode mnogo vremena proučavajući nastavnike i mogu razviti dobro razumijevanje nastavnikovih ličnih uvjerenja. Takvo ponašanje može predstavljati prepreku da nastavnik ostvari bilo kakav pozitivni učinak. Zbog želje da se ugodni, mogu se, na primjer, oponašati nastavnikova lična uvjerenja, a da učenici sami o njima i ne promisle. Navedeno može biti razlog, barem na početku, zašto učenici ne izražavaju vlastita uvjerenja. Na višoj razini, licemjerje nameće duboka pitanja o tome kako štiti ljudsko dostojanstvo nastavnika, ali i učenika u razredu, u školama i na nivou društva. To zahtijeva od nastavnika da istražuju načine i sredstva kako da uključi druge učesnike u proces odlučivanja o tome šta raditi, kako raditi, i zašto; to znači uključiti ne samo učenike, školsku upravu, obrazovne službenike, roditelje, već, ako je prikladno, i članove zajednice u kojoj žive i rade.

Cilj obrazovanja za demokratiju i ljudska prava je potpora u razvoju sposobnosti na tri područja. Ova nastavna jedinka ima sljedeći profil sposobnosti:

Sposobnost		
... političke analize i procjene	... korištenje metoda	... političko odlučivanje i djelovanje
**	***	*

Pomoćni alati

U ovoj nastavnoj jedinki koristit će se sljedeći alati. Nastavnik mora odlučiti trebaju li svi ili samo neki učenici dodatne pripreme kako bi radili s predloženim alatima.

- 0 Istraživanje u knjižnicama
- 0 Istraživanje na internetu
- x Provođenje anketa i intervjua
- x Tumačenje slika
- 0 Mentalne mape
- 0 Izrada postera
- 0 Održavanje izložbi
- x Planiranje i održavanje priredbi
- x Pripremanje slajdova i powerpoint prezentacija
- 0 Pisanje novinskih članaka
- 0 Izvođenje predstava
- 0 Održavanje debata

NASTAVNA JEDINKA 8: Prava i slobode**Moja prava – tvoja prava?****Ljudska prava: Šta je važno za mene? Za tebe? Za druge?**

Lekcija	Odgajno-obrazovni ciljevi	Nastavni zadaci	Nastavni materijali	Metode
Lekcija 1: Želje i potrebe	Učenici spoznaju da njihove individualne želje – stvari i ideje koje žele da se ostvare – jesu jednako važne kao i stvari koje su im potrebne za dostojanstven život	Učenici odabiru slike koje predstavljaju njihove želje i potrebe i o njima odlučuju	Štrik (za sušenje veša), štipaljke, sličice iz časopisa, materijal.	Grupni rad.
Lekcija 2: Ljudska prava: Šta ona govore?	Upoređujući svoje potrebe sa članovima Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, učenici shvaćaju koliko se prilikom donošenja Deklaracije vodilo računa o ljudskim potrebama.	Učenici razmišljaju o prvoj lekciji koristeći listu odabranih članaka iz Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.	Materijal (pojednostavljena Univerzalna deklaracija), lista potreba iz osme nastavne jedinice, prva lekcija.	Grupni rad, istraživanje.
Lekcija 3: Anketa: Šta ljudi oko nas misle i znaju	Učenici stiču iskustva tako što intervjuiraju odrasle o njihovom znanju i stavovima prema ljudskim pravima. Primjećuju koliko se drugačije mogu shvaćati ljudska prava	Učenici pripremaju ankete i vježbaju rad s njima u razredu . Sama anketa trebala bi se raditi kao domaća zadaća tokom naredne sedmice.	Materijal, papir, olovka i hemijska.	Ankete provedene o grupama.
Lekcija 4: Ljudska prava uživo!	Učenici postaju svjesni kako različiti ljudi vrednuju ljudska prava tako što predstavljaju rezultate anketa. Razmišljaju o vlastitom procesu učenja i na taj način omogućavaju prenos sposobnosti	Učenici predstavljaju i raspravljaju o rezultatima anketa.	A4 papir.	Grupna rasprava, plenarna rasprava.

Lekcija 1

Želje i potrebe: Šta je meni važno?

Učenici uče praviti razliku između onog što žele i svojih osnovnih potreba

Odgojno-obrazovni ciljevi	Učenici spoznaju da njihove individualne želje – stvari i ideje koje žele da se ostvare – jesu jednako važne kao i stvari koje su im potrebne za dostojanstven život.
Nastavni zadaci	Učenici odabiru slike koje predstavljaju njihove želje i potrebe i o njima odlučuju.
Nastavni materijali	Štrik (za sušenje veša), štipaljke, sličice iz časopisa, materijal
Metode	Grupni rad.

Dodatne informacije

Ljudska prava imaju etičku i pravnu vrijednost. Iako se smatraju nedjeljivima, jasno je da svaki pojedinac sam za sebe odlučuje šta je važno za njegov život. Važno je da se razumije, a posebno kad je riječ o adolescentima, da nisu sve potrebe prepoznate kao ljudska prava u međunarodnim standardima ljudskih prava. Razlikovanje između želja i potreba, pritom poštujući način na koji ljudi cijene određena prava i potrebe drugih, i istovremeno prihvaćajući važnost kohezivnog međunarodnog okvira ljudskih prava, jeste dugotrajni proces učenja. Iako se pravni aspekti ljudskih prava u ovoj lekciji ne spominju, nastavnici bi trebali biti svjesni da su pravno obavezujući dokumenti, koje su vlade potpisale i obavezale se provesti, utemeljeni na normativnom okviru Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. U Evropi temeljni pravni dokument o ljudskim pravima jeste Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (Evropska konvencija o ljudskim pravima).⁴

Opis lekcije

Razred mora biti tako pripremljen da omogući nastavniku da učenike rasporedi u grupe od četiri do šest članova. Nastavnik bi trebao sve materijale staviti na zaseban stol s kojeg bi učenici mogli uzimati materijale koji su im potrebni, te ih vraćati na kraju lekcije. Odgovornost je ključan faktor obrazovanja za demokratiju i ljudska prava te učenici i nastavnici moraju shvatiti učionicu kao životni prostor o kojem brinu. Trebalo bi biti što više sličica iz časopisa (na desetke, čak i stotine) zalijepljeno na zidu učionice.

Nastavnik poziva učenike da se svi smjeste ispred „zida sa slikama“ te ih potiče na raspravu:

- Koja ste iskustva imali prilikom sakupljanja slika?
- Je li vas je nešto iznenadilo? Ako jeste, šta?

Nakon nekoliko minuta uvodnog razgovora, nastavnik daje dvojici učenika zadatak da rastegnu štrik za sušenje veša (dugačak otprilike 4 metra) i stave na njega 12 štipaljki. Nastavnik potom uzima dvije prethodno pripremljene kartice s riječima „ŽELJE“ i „POTREBE“. Nastavnik ih lijepi s lijeve i s desne strane štrika, te potom pita učenike šta misle koja bi slika trebala biti ispod „ŽELJA“, a koja ispod „POTREBA“. Nakon što svi o tome razmisle, nastavnik odabire dva učenika da zalijepe svoje

4. ETS No. 5, otvorena za potpisivanje 5. studenog 1950 stupila na snagu 3. rujna 1953.

prijedloge i da objasne zašto su se odlučili za te prijedloge. Nakon toga, nastavnik bi u raspravi s učenicima trebao pokušati objasniti razliku između želja i potreba, ali bi trebao imati na umu da ne iznosi njihovu definiciju, već da to napravi na temelju izjava učenika.

Po grupama od četiri do šest članova učenicima se daje zadatak da odaberu 10 slika iz cijele kolekcije, pet iz kategorije „ŽELJA“ i pet iz kategorija „POTREBA“. Svaka grupa dobiva zadatak da u pisanom obliku (bilo da nastavnik dijeli svakome printane kopije materijala ili da piše zadatak na tablu).

Zadatak i prezentacija:

- Kao grupa, učenici bi trebali izabrati 10 slika iz cijele kolekcije. Pet slika mora iz kategorije „ŽELJA“, a pet iz kategorija „POTREBA“ (ako dvije ili više grupe žele istu sliku, probajte naći rješenje).
- Grupe bi trebale raspraviti svoje izbore i pokušati odgovoriti na sljedeća pitanja:
  - Zašto je to važno za moj život?
  - Šta bi značilo za mene kad to ne bih imao?
  - Šta kasnije u životu želim imati ili postići?
  - Šta to znači meni kao dječaku/djevojčici?
- Deset izabranih slika trebalo bi se rasporediti prema važnosti i učenici bi trebali pokušati objasniti zašto su ih izabrali u tom redoslijedu. Trebali bi naći rješenje koje je odgovarajuće za sve članove grupe.
- Dva člana grupe trebala bi bi držati štrik, dok bi jedan član objašnjavao svaki izbor. Samo prvi i zadnji izbor bi se trebali objasniti. Na kraju, učenici bi trebali pokušati vlastitim riječima objasniti razliku između želja i potreba. Mogu li pronaći definiciju za oboje?

Štrik će se objesiti na zid ili bilo gdje u učionici, zajedno sa svim izabranim slikama.

Lekcija 2

Ljudska prava: šta nam ona govore?

Učenici upoređuju svoje potrebe za članovima Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima

Odgojno-obrazovni ciljevi	Upoređujući svoje potrebe sa članovima Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, učenici shvataju koliko se prilikom donošenja Deklaracije vodilo računa o ljudskim potrebama.
Nastavni zadaci	Učenici razmišljaju o prvoj lekciji koristeći listu odabranih članova Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.
Nastavni materijali	Materijal (pojednostavljena Univerzalna deklaracija), lista potreba iz osme nastavne jedinice, prva lekcija.
Metode	Grupni rad, istraživanje

Opis lekcije

Na početku ove lekcije nastavnik bi trebao iznijeti jedan sažetak postignutog u prvoj lekciji i povezati želje i ljudska prava, te napraviti kratku prezentaciju o historiji ljudskih prava (vidjeti materijal „Ljudska prava: lista uporednih prava i želja). Izlaganje ne bi trebalo biti duže od 10 minuta.

Učenicima se daje zadatak da uporede svoje želje (koje su definisali) sa ljudskim pravima prikazanim u pojednostavljenoj listi ljudskih prava (materijal). Trebali bi raditi u istim grupama kao i u prethodnoj lekciji i trebali bi razmatrati sljedeća pitanja: koja ljudska prava su važna za njih, čak i podsvjesno? Mogu li razumjeti vezu između prava i potreba? Mogu li se sjetiti primjera iz stvarnog života koji bi bio povezan sa pojedinim pravom? Materijal može pomoći oko toga. Nastavnik može odlučiti hoće li raditi s pojednostavljenom verzijom Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima ili s originalnim dokumentom (dostupnim na web stranici www.un.org/en/documents/udhr/). Ukoliko nastavnik koristi pojednostavljenu verziju, učenici bi trebali vrlo brzo uočiti da su ljudska prava razvijena na osnovu svakodnevnih potreba.

Primjeri materijala:

Lista osnovnih prava	„ŽELJE” koje smo definisali	Kojim članovima originalne deklaracije o ljudskim pravima to pripada?
<i>Pravo na život, postojanje</i>		
<i>Pravo na rad</i>		
<i>Pravo na vlasništvo</i>		
<i>Pravo na slobodu govora</i>		
...		

Učenici bi trebali pokušati kopirati listu svojih potreba iz prethodne lekcije na materijal. To neće biti nimalo jednostavno jer rečenični opis potreba i želja neće biti jednak sa rečeničnim opisom ljudskih prava.

Ta činjenica može biti poticaj za raspravu i može potaknuti odluke koje nisu uvijek jasne. To je namjerno. U drugom koraku, grupe koje su završile trebale bi uporediti svoje liste sa originalnom deklaracijom o ljudskim pravima.

Na kraju lekcije, trebala bi se napraviti zajednička, razredna lista. To znači da grupne liste trebaju biti kopirane na jednu veću listu, koja će biti predstavljena svakome. Ako su dostupni kompjuteri, učenici bi trebali napraviti elektronsku listu, koristeći materijal kao predložak. Taj zadatak može biti dodijeljen manjoj grupi učenika koji bi to mogli završiti kao domaću zadaću. Ako je potrebno, nastavnik može umjesto učenika napraviti listu.

Lekcija 3

Anketa: Šta ljudi oko nas misle i znaju

Učenici provode kratku anketu o ljudskim pravima

Odgojno-obrazovni ciljevi	Učenici stiču iskustva tako da intervjuiraju odrasle o njihovom znanju i stavovima prema ljudskim pravima. Primjećuju koliko se drugačije mogu shvaćati ljudska prava.
Nastavni zadaci	Učenici pripremaju ankete i vježbaju rad s njima u razredu. Sama anketa trebala bi se raditi kao domaća zadaća tokom naredne sedmice tjedna.
Nastavni materijali	Materijal, papir, olovke i hemijske.
Metode	Anketa koja se provodi u grupama.

Opis lekcije

Razred sad posjeduje listu ljudskih prava (to je namjerno nepotpuna lista). Lista jasno ukazuje da, čak i bez znanja koncepta ljudskih prava, svako zna da ljudi imaju potrebe i da su te potrebe slične pravima koja su predstavljena u članovima Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Učenici su tako uspješno djelimično rekonstruisati historijat ljudskih prava, koja, na kraju krajeva, nisu sastavljena negdje u izolaciji, već su razvijena iz ideje da sva ljudska bića imaju ista prava koja im niko ne može oduzeti.

U trećoj i četvrtoj lekciji učenici bi trebali provesti jednu kratku anketu. U svojoj lokalnoj zajednici trebali bi pokušati otkriti šta se povezuje s ljudskim pravima, kako se prosuđuju ljudska prava i koji nivo osnovnog znanja ljudi imaju o ljudskim pravima.

Učenici bi trebali napraviti, provesti i ocijeniti kratku anketu čiji je cilj uvidjeti na koji način su ljudska prava prisutna u njihovom neposrednom okruženju. Nastavnik im daje materijal na kojem mogu zabilježiti mnogobrojne različite kategorije odgovora: lični stavovi prema ljudskim pravima, znanje o ljudskim pravima i trenutna situacija u njihovoj državi. Učenici bi trebali intervjuirati odrasle (rođake, prijatelje, susjede, prolaznike) i postaviti im sljedeća pitanja:

- Mislite li da je važno da ljudska prava važe za sve ljude na svijetu? Ako da, zašto? Ako ne, zašto ne?
- Koja se prava trebaju najviše štiti diljem svijeta?
- Ko je za to odgovoran?
- Koja se prava trebaju najviše štiti u našoj zemlji?
- Ko je za to odgovoran?

Učenici ne bi trebali prosuđivati jesu li izrečeni stavovi, mišljenja ili znanja tačni. Umjesto toga, trebali bi jednostavno bilježiti odgovore.

Intervjui nisu jednostavni i možda bi bilo korisno da ih se prethodno u razredu simulira. Malena grupa učenika mogla bi preuzeti ulogu ispitivača, a dva učenika mogla bi preuzeti ulogu prolaznika. Intervjui sa prijateljima ili rođacima također se mogu vježbati. Važno je da se učenici ne zaborave predstaviti i objasniti cilj intervjua. Prilikom posmatranja probnog intervjua učenici mogu dobiti konstruktivne informacije. Svi uče na taj način.

Pitanja o kojima treba razmisliti:

- Kako se prave bilješke?
- Koja je podjela unutar grupe?
- Na koji način će se rezultati predstaviti u idućoj lekciji?

Nastavnik daje učenicima jednu sedmicu u kojoj trebaju provesti intervjue. Najjednostavnije je provesti intervjue u malim grupama.

Lekcija 4

Ljudska prava uživo!

Predstavljanje i rasprava rezultata ankete

Odgojno-obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni kako različito ljudi vrednuju ljudska prava tako što predstavljaju rezultate anketa. Razmišljaju o vlastitom procesu učenja i na taj način omogućavaju prenos sposobnosti.
Nastavni zadaci	Učenici predstavljaju i raspravljaju o rezultatima anketa.
Nastavni materijali	A4 papir.
Metode	Grupna rasprava, plenarna rasprava.

Dodatne informacije

Rasprava (diskusija, razmjena argumenata, dolazi od latinske riječi, *discussio*, i.e. argument) jeste specifična forma komunikacije između dvije ili više osoba u kojoj se očituje o jednom ili više pitanja – raspravlja, a u kojoj svaka strana predstavlja svoje argumente. Rasprava bi se trebala odvijati u atmosferi međusobnog poštovanja. Kvalitetan stil rasprave zahtijeva da se govornicima dozvoli (čak ih se na to i potiče) izražavanje stavova i mišljenja drugačijih od njihovih, te da ih pomno razmotre umjesto ih bez razmatranja odbace. Lične kvalitete poput smirenosti, sabranosti i uljudnosti bit će prednost za obje strane. U najboljem slučaju, rasprava će voditi ka rješenju problema ili kompromisu kojim će svi uključeni biti zadovoljni.

U modernim društvima rasprave su civilizirane, to jeste, one predstavljaju nenasilno sredstvo rješavanja kontroverzi i suočavanja sa sukobima interesa i ciljeva. Sukobi se mogu smiriti, čak i riješiti. Tako što uče i vježbaju svoje umijeće raspravljanja, učenici stiču znanja o osnovnom elementu izgradnje i održavanja mira u društvu.

Opis lekcije

Učenici trebaju predstaviti rezultate svojih anketa o stavovima, znanjima i provedbi ljudskih prava. Neće biti moguće predstaviti rezultate na samo jednom času. Umjesto toga, razred bi se trebao podijeliti u tri grupe, pri čemu svaka grupa predstavlja svoje zajedničke rezultate.

Samo se opći dojmovi mogu prenijeti u plenarnu sjednicu, koja će biti temelj za zaključnu raspravu.

Preporučujemo da svaki učenik na listiću papira pravi bilješke o tome šta je bilo najčudnije, pružilo najviše zadovoljstva, te šta ih je najviše iritiralo.

Te bilješke se moraju napisati u formatu koji bi se mogao izložiti ili izvjesiti u učionici.

U našoj državi još uvijek postoji mnogo povreda ljudskih prava.

Začudilo me da je mnogo ljudi htjelo dati odgovore na pitanja.

Specifičnosti u pogledu ljudskih prava ljudima uglavnom nisu toliko poznate.

Za zaključnu raspravu je važno da nastavnik u tom trenutku ne zaključi da učenici sad znaju sve o ljudskim pravima. To je bilo tek upoznavanje i prva analiza ljudskih prava. Učenici bi trebali biti motivisani i željni da nastave s promišljanjem o ljudskim pravima, a da pritom zadrže jednu kritičku distancu. Nastavnik može razmišljati o tome da motiviše učenike da više uče o ljudskim pravima tako što će proučavati rad Ujedinjenih naroda, Vijeća Evrope, ili pak grupa za zaštitu ljudskih prava poput Amnesty International-a.

Sve ključne rečenice iz rezultata anketa trebale bi se postaviti ili izvjesiti u učionici i učenici bi ih trebali u miru pročitati. Rasprava bi se potom trebala provesti, ona se može podijeliti po pitanjima i komentarima u pogledu sljedećeg:

- proces učenja;
- nova znanja;
- iskustva tokom intervjua;
- ideje o tome kako dalje nastaviti raditi na temu ljudskih prava kao razred ili kao pojedinac.

U ovom trenutku bilo bi pametno kad bi svi uključeni shvatili kako se rad na ovoj temi može nastaviti u budućnosti. Tema ljudskih prava uvijek bi trebala biti od interesa za ljudska bića - to nije samo tema koju se može olako prekriziti sa svog popisa stvari koje trebamo naučiti.